KÜLTÜRE DUYARLI PSİKOLOJİK DANIŞMA

PERSPEKTİFİNDEN YOKSULLUK

Gökçe ÇOKAL¹

<https://orcid.org/0000-0002-5204-3235>

ÖZET

Bu çalışmada çokkültürlülük değişkenlerinden biri olan yoksulluk psikolojik danışma bağlamında ele alınmıştır. İlk olarak yoksulluk yaş ve nesil etkisi, cinsiyet ve engellilik bağlamında irdelenmiş, ardından eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim ile ilgili durum betimlenmiştir. Daha sonra psikolojik danışma süreci için yoksul danışan kültürü hakkında bilgi verilip, yoksullarla çalışan psikolojik danışmanlar için gerekli olan yeterlilikler tartışılmıştır. Amerikan Psikolojik Danışma Birliği ve Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği'nin belirlediği yeterlilikler ve etik ilkeler kapsamında, yoksullarla çalışan psikolojik danışmanların mesleki sorumlulukları tartışılmıştır. Farklı sosyal sınıflardan gelen psikolojik danışman ve danışanın, psikolojik danışma sürecinde çalışma uyumunun olumsuz yönde etkilenmemesi için dikkat edilmesi gerekenler hakkında bilgi verilmiştir. Psikolojik danışmanlar için geliştirilen çokkültürlü vaka kavramlaştırma modelleri yanında, yoksullarla çalışan psikolojik danışmanlar için geliştirilen CARE Modeli hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak psikolojik danışmanlar için mikrosaldırganlık, sosyal adalet ve hak savunuculuk konuları hakkında bilgi verilerek, yoksullar özelinde karşılaşılan mikrosaldırganlık ifadeleri hakkında örnekler verilmiş ve ek olarak psikolojik danışmanların hak savunuculuk rollerini yoksulluk bağlamında incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kültüre duyarlı psikolojik danışma, yoksullarla psikolojik danışma, mikrosaldırganlık, hak savunuculuğu, psikolojik danışmada mesleki yeterlilik.

POVERTY FROM CULTURE SENSITIVE PSYCHOLOGICAL COUNSELING PERSPECTIVE

ABSTRACT

In this study, poverty, which is one of the multicultural variables, is discussed in terms of psychological counseling. Firstly, poverty is discussed in terms of age and generation impact and gender and disability, then the situation related to access to education and health services is described. Afterwards, information about the poor client culture for the psychological counseling process is given, and the competencies required for the psychological counselors working with the poor are discussed. Within the scope of the competencies and ethical principles determined by the American Psychological Counseling Association and the Turkish Psychological Counseling and Guidance Association, the professional responsibilities of psychological counselors working with the poor are discussed. Information is given about what should be considered in order not to affect negatively work compliance of psychological counselors and clients from different social classes during the counseling process. In addition to the multicultural case conceptualization models developed for psychological counselors, information is provided on

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, cokalgotkce@gmail.com

the CARE Model developed for psychological counselors working with the poor. Finally, by giving information about micro-aggressiveness, social justice and rights advocacy for psychological counselors, examples are given about the micro-aggressiveness expressions faced by the poor and additionally, the rights advocacy roles of psychological counselors are examined in the context of poverty

Keywords: Culture sensitive psychological counseling, psychological counseling with the poor, micro-aggression, rights advocacy, professional competence in psychological counseling.

GİRİŞ

Yoksulluk, tarihsel süreçte var olmaya devam etmiş evrensel bir olgudur. Geçmişten günümüze gelmesi ve farklı dezavantajlarla birleşmesi, yoksulların hayata katılımlarını azalttığı ve çevreleriyle temaslarına engel olduğu için incelenmesi gereken önemli bir kavramdır. Yoksulluğun pek çok farklı tanımı olmak ile birlikte, yoksulluk bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için yeterli ve düzenli maddi gelirlerinin olmamasını ifade eder (Bayat, 2015). Maddi gelire bağlı tanımlamaların yanında yoksulluğun aynı zamanda siyasi ve sosyal katılım, eğitim, sağlık (Santaş, 2017), suç, aile parçalanması (Yusufoğlu ve Kızmaz, 2015), kültürel kaynaklardan mahrum kalma (Özhaşar, 2013), sosyal dışlanma (Şentürk, 2015) ile ilgili boyutları da vardır. Yoksul ise, geçinmekte zorlanan (Türk Dil Kurumu, 2020), toplumla bütünleşme noktasında maddi imkân yetersizliği sebebiyle, toplumda eşit fırsatlar sağlama hedefi olan programlar tarafından yeterince korunamayan, bu yüzden ayrımcılığa maruz kalan bireyler olarak tanımlanmaktadır (Erkul ve Koca, 2016). Hagenars ve De Vos (1998) yoksullukla ilgili tanımların üç ortak özelliğinin 1) nesnel olarak tanımlanan minimum gelir düzeyinin altında olması, 2) toplumun genelinden daha azına sahip olunması ve 3) bireyin kendi durumunu geçinmek için yetersiz algılaması olduğunu vurgulamaktadır. Yoksul bireyler, toplumdaki temel hizmetlere erişimleri konusunda dezavantajlı olmalarının yanında, kendilerine sunulan yardımlardan yararlanma, haklarını bilme ve kullanma becerilerinden de yoksundurlar. Türkiye’de 2012 yılı içinde yoksulluk yardımı almak için sosyal yardımlaşma vakıflarına başvuran 39000 kişinin işsizlik sigortası hakkının olduğu tespit edilmiştir (Yentürk, 2013).

Türkiye’de yoksulluğun sebepleri incelendiğinde işsizlik, yetersiz gelir, zorunlu göçler, parçalanmış aile yapıları, hanede engelli birey bulunması, hane nüfusunun kalabalık olması ve eğitimsizlik gibi değişkenlerin etkili olduğu görülmektedir (Bayat, 2015; Özhaşar, 2013). Türkiye’deki yoksul profili incelendiğinde yoksulluğun kadınlar arasında ve geniş aile yapılarında daha fazla; yaş grupları açısından ele alındığında, çocuklar arasında daha fazla ve faaliyet kollarına göre ele alındığında tarım alanında çalışan hanelerde daha fazla görüldüğü tespit edilmiştir (Yüksel-Arabacı, 2018).

1. YAŞ NESİL ETKİSİ, CİNSİYET VE ENGELLİLİK BAĞLAMINDA YOKSULLUK

Alanyazın incelendiğinde yoksulluk üzerinde yaş etkisinin özellikle çocuk ve ergenler için ikinci bir dezavantaj oluşturduğu görülmektedir. Türkiye’de 15 yaşını doldurmamış her dört çocuktan biri yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır (UNICEF, 2011). Gürsel, Uysak ve Acar’ın (2013) yaptıkları araştırmada ise Türkiye’de her dört çocuktan birinin beslenme, ısınma ve giyim gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmadığı tespit edilmiştir. Bu durum bölgeler arasında farklılaşmakta olup Doğu Karadeniz ve Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinde üç çocuktan birinin ayrıca Güneydoğu Anadolu bölgesinde çocukların yaklaşık % 42’sinin yoksulluk yaşadıkları görülmüştür.

Benzer şekilde, yaş gibi cinsiyet de bireylerin yoksulluktan etkilenmesine yön veren değişkenlerden biridir. Yoksulluk ve/veya eğitim imkânlarına erişememe sebebiyle gençlerin yaşadığı sosyal dışlanma, kadın ve erkeklerde farklı şekillerde algılanmaktadır. Örneğin Lüküslü ve Çelik (2008) yaptığı araştırmada eğitime devam etmeyen ve ücretli bir işte çalışmayan genç yoksul kızların kendini “*ev kızı*” olarak tanımladığını ve kamusal alanlarda “*görünmez*” olduklarını ifade etmiştir. Yoksul genç kızların ev dışına çıkabilmek için vasıf gerektirmeyen işleri tercih etmeleri durumunda düşük ücret, uzun mesai saatleri (Şentürk, 2015) söz konusu olmakla birlikte kayıt dışı sektörde çalışma, işe alımda, yükselmede ve maaşlandırmada ayrımcılığa maruz kalma, iş yerinde cinsel tacize uğrama karşılaşılabilecekleri sorunlardandır (Bayat, 2015). Ek olarak, kadınların erkeklere göre yoksullaşma riski daha yüksek yüksektir (DeNavas-Walt ve Proctor, 2014).

Yoksul kadınlar incelendiğinde ise pek çoğunun çalışmadığı, çalışanların da gününbirlik ve sosyal güvencesi olmayan işlerde çalıştığı bilinmektedir (Yusufoğlu ve Kızmaz, 2015). Sosyal güvencesi olmayan ve kayıt dışı işlerde çalışan kadınların sıklıkla bulunduğu alanlar: temizliğe gitme, eve sanayiden iş alma, çocuk ve hasta bakımı, konfeksiyonda çalışma, evde dikiş dikme ve örgü örmedir (Çolak, 2011). Yoksul kadınların çalışma alanları, fiziksel ve psikolojik yönden tükenmelerine sebep olmaktadır (Yusufoğlu ve Kızmaz, 2015).

Yaş ve cinsiyet etkisinin yanında, engellilik de söz konusu olduğunda yoksulluğun yaşanma şekli, engelli bireyin ulaştığı imkânlarla ve sosyal desteğine bağlı olarak değişmektedir. Öztürk (2012) yaptığı çalışmada Türkiye’de engelli bireylerde okuma yazma bilmeme oranını % 36 olarak ifade etmektedir. Ayrıca engelli bireylerin % 41’i ilkokul mezunu olmakla birlikte yükseköğretime devam edenlerin oranı % 2.24 olarak tespit edilmiştir. Türkiye Özürlüler Araştırması’na göre engellilerin % 12.27’si eğitim hizmetlerinden yararlanabilmektedir. Ek

olarak, engellilik yoksulluktan etkilenme derecesini arttırırken, yoksulluk da yetersiz beslenme, sağlık hizmetlerine sınırlı erişim, kötü çalışma şartları gibi sebeplerle engellilik olasılığını arttırmaktadır (Ak, 2019). İş bulma süreci için değerlendirildiğinde ise, engelliliğin iş bulma ihtimalini düşüren bir faktör olduğu ifade edilmektedir (Eliöz, Çebi ve Akbuğa, 2017).

2. SAĞLIK VE EĞİTİM HİZMETLERİNE ERİŞİM BAĞLAMINDA YOKSULLUK

Yoksulluğun, yaşam standartlarını düşürmesiyle birlikte sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere ulaşılması ve ulaşılan hizmetin niteliğinin değişmesi söz konusudur. Dünya genelinde yüksek gelirli ülkelerdeki ortalama ömür, düşük gelirli ülkelere 17 yıl daha fazladır (Dünya Sağlık Örgütü, 2015). Sağlıklı olmama durumu yoksulları etkilemesinin yanında aynı zamanda yoksulluğun da bir nedenidir (Dünya Sağlık Örgütü, 2002). Hane halkı halihazırda gelirinin büyük kısmını beslenmeye ayırdığından hastalığın tedavi masrafları ve hastalık sebebiyle çalışamama durumunda yetersiz beslenme (Şantaş, 2017) ve güvenli olmayan ortamlarda çalışma hastalık riskini arttırmaktadır (Ak, 2019). Ek olarak, Kessler, Mickelson ve Williams (1999), ruh sağlığı üzerinde yoksulluğun aracı rolü olduğunu tespit etmiştir.

Yoksulluk, eğitim hizmetlerine erişimi de olumsuz etkilemektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı raporunda (2008), ortaöğretim ve yükseköğretime devam etmeyen öğrencilere sebepleri sorulduğunda % 50'si motivasyon eksikliği olduğunu söylemiştir. Motivasyon eksikliği hissedenler içinde % 60'ının düşük gelirli ailelerden geldiği görülmüştür. Kayıt dışı işlerde uzun süreli çalışan yoksul gençlerin, kalan zamanlarını kent içi ulaşımında geçirmeleri (Şentürk, 2015) eğitim süreçlerini aksatan diğer bir faktördür.

3. ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK DEĞİŞKENİ OLARAK PSİKOLOJİK DANIŞMADA YOKSULLUK

Çokkültürlülük kavramının psikolojik danışma sürecinde ele alınmasıyla birlikte, psikolojik danışmanların yeterlilikleri ve psikolojik danışma süreci içindeki rolleri farklılaşmaya başlamıştır. Psikolojik danışma sürecinin niteliğinin artması, psikolojik danışmanların, farklı kültürlerdeki danışanlarının, kullandıkları kavramları danışanın kültürü içindeki anlamıyla değerlendirmesi ve danışanı ait olduğu kültüre göre kavramlaştırmasına bağlıdır (Doğan, 2005). Danışanların, psikolojik danışma sürecine getirdikleri sorunun tanımlanması, psikolojik danışmada soruna ilişkin hedef belirlenmesi ve ilgili müdahalelerin belirlenip uygulanmasında danışanın kültürü, psikolojik danışma sürecini etkileyen önemli değişkenlerden biridir (Bektaş, 2006). Çokkültürlü danışanlarla etkili bir psikolojik danışma süreci için gerekli psikolojik danışman yeterlilikleri: 1) danışanın farklı bir kültürel geçmişi olduğunu ve sorununun bu

kültürel geçmişi ile bağlantılı olabileceği konusunda farkındalık kazanmasına yardımcı olan kültürel farkındalığa, 2) danışanın sorununu daha iyi kavramlaştırabilmek için kültürel bilgiye, 3) danışanın kültürüne uygun müdahale yöntemlerini belirlemek için kültürel beceriye sahip olması olarak tanımlanmıştır (Kağnıcı, 2019).

Amerikan Psikolojik Danışmanlar Derneği'nin (2014) belirttiği gibi, çokkültürlülük değişkenlerinden biri olan yoksulluk, psikolojik danışma bağlamında ele alındığında, yoksulluk kültürü hakkında bilgi sahibi olmak nitelikli psikolojik danışma sürecine katkı sağlamaktadır. Benzer şekilde danışanın psikolojik danışmaya getirdiği problem ve danışanın sosyal yeterlilikleri içinde olduğu kültür ile şekillenmektedir. Liu ve Watt (2012), yoksulluğu anlayabilmek için sosyopolitik (örneğin eşit olmayan güç dağılımı gibi), sosyokrotik (örneğin önyargılı tarihçeler), sosyoyapısal (örneğin eğitim, ekonomik işlevler) değişkenleri göz önüne almak ve mücadele etmek için hak savunuculuğu ve sosyal adalet çalışmalarının paralel devam etmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Sosyal sınıf farklılıkları, yaşanan kültürün bir parçası olarak bireylerin düşünce ve davranışlarını etkiler. Sosyal sınıf farklılıklarına dair yargılar genelde, iyi niyetli bireylerin dünya algılarında önyargılar halinde bilinçsiz düzeyde bulunur. Müdahalelerinin sonuçlarını planlamayan ya da yoksulluğun etkilerinin yeterince farkında olmayan psikolojik danışmanlar tarafından bu durum devam ettirilebilir (Smith, 2013). Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği'nin (1995) etik kuralları kapsamında bu durum incelendiğinde, temel ilkelerden *“bireysel ve kültürel farklılıklara duyarlılık”* (sf.10) ve belirlenen genel standartlarda (sf. 16) *“başkalarına zarar vermemek”* ilkelerinin ihlal edilmesi riski ayrı bir etik konu olarak psikolojik danışmanları ilgilendirmektedir.

Sosyal sınıf farklılıkları sebebiyle, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere erişimde farklılıklar söz konusudur. Bununla birlikte sosyal sınıf ayrımı olmaksızın iş, eğitim, güvenlik, iyi bir yaşam isteği bireylerin ortak değerleridir (Lott ve Bullock, 2006). Sosyal sınıf farklılıkları ve yoksulluk fiziksel olarak zorlayıcı deneyimler sunmasının yanında sosyal olarak da dışlanmış bir yaşam alanı oluşturduğu için yoksulluğun etkilerine direnen bireylerin ruhsal refahının düştüğü anlaşılmaktadır (Smith, 2013). Zorlayıcı deneyimlerle baş etmede güçlük yaşayan danışanlar, ruhsal refahları düştüğünde psikolojik danışmaya olan ihtiyaçları artabilmektedir. Bununla birlikte psikolojik yardım almanın yadırgandığı kültürlerde yardım almaya karar vermiş danışanlar, yaşantılarındaki gerçekliklerin kültürel empatiye sahip psikolojik danışmanlar tarafından değerlendirilmesini isteyebilir (Yıldırım, 2020).

Yoksullar, psikolojik danışma hizmetlerine ihtiyaç duyarlarken diğer yandan psikolojik danışmadaki geleneksel hedefler yoksulların ihtiyaçları ile çelişebilmektedir (Foss vd., 2011). Geleneksel kuramların ait oldukları kültüre özel olması, aynı kültürel gruplardan olmayan danışanlar için psikolojik danışmanların önyargılı olmasına sebep olabilmektedir (Kararımak, 2016). Belli bir kültürün benimsediği gerçeklik algısına göre danışanların sorunlarını kavramlaştırma, “*kapsüle hapsolma*” olarak tanımlanmıştır (Çetinkaya, 2015). Psikolojik danışmanların benimsedikleri kuramların varsayımları, kültürel bileşenler olmaksızın kabul edildiğinde, danışanlar yeterince anlaşılmadıklarını hissedebilmekte ve oturumlarda, psikolojik danışmanların farkında olmadan devam ettirdiği sosyal sınıf farklılıkları, danışanın algısında derinleşebilmektedir. Genellikle orta sınıfın değerleriyle tutarlı olan geleneksel kuramlarda farklılıkların göz ardı edilmesi sebebiyle yoksul danışanlar psikolojik danışma hizmetlerinin ihtiyaçlarına yönelik olmadığını hissedebilmektedirler (Foss vd., 2011). Kültürel farklılıkları değerlendirmeksizin geleneksel kuramların varsayımlarının evrensel olduğuna inanmak, psikolojik danışmanlar için risklidir (Kağnıcı, 2019). Diğer yandan Lott (2002), kültürel konulara duyarlı psikolojik danışmanların dahi, yoksulluğun etkilerine yeterince dikkat etmediğini ifade etmektedir (Smith, 2013).

Yoksul danışanlar ile psikolojik danışma sürecini yapılandırırken, psikolojik danışmanların çalışma uyumu kurması ve olumlu ilişkinin gelişmesi için dikkat etmesi gereken değişkenler söz konusudur. Yoksul danışanlar psikolojik danışmaya geldiğinde, genelde orta sınıf algılanan ve mevcut konumunda belirli sosyal ve ekonomik avantajları olan psikolojik danışmanlarla karşılaşır. Danışan ve psikolojik danışman, farklı sosyal sınıflardan hayatı anlamlandırdıklarını fark ettiklerinde, psikolojik danışma sürecinde çalışma uyumunun zarar görme potansiyeli söz konusudur (Liu ve Watt 2012). Oturum sırasında danışan ya da psikolojik danışmanın birbirine karşı saydam kalması, diğer tarafın farklı görüşlere sahip olabileceğinin düşünülmesi ile zarar görebilmektedir.

Dikkat edilmesi gereken değişkenlerden biri de düşük sosyal sınıfın değerlerinin medya gibi kanallar aracılığıyla orta sınıfın algısını şekillendirmesidir. Sosyal sınıflara ait dünya görüşleri, danışanın deneyiminin nasıl yorumlanacağıyla birlikte jest, mimik, dış görünüş gibi sözel olmayan iletişim unsurlarının nasıl yorumlandığını da etkiler (Liu ve Watt 2012). Psikolojik danışmanlar yalnız kendi kültürlerinin varsayımlarından nasıl ve ne kadar etkilendiğini değil aynı zamanda günlük yaşamda maruz kalınan yaşantı ve haberlerin, algılarını nasıl etkilendiğini de değerlendirmelidir.

Kültürel unsurlar, danışanların deneyimlerine nasıl anlam vereceğini belirleyen önemli değişkenlerden biri olmakla birlikte, danışanın sorununu kavramlaştırırken, sorunun ne kadarının kültürel etkilerden oluştuğunu değerlendirmek gerekmektedir. Psikolojik danışmanların yoksulluk ve maruz kalınan sosyal sınıf ayrımcılığı konusunda danışanın sorunu ile iç içe olabilecek yapının farkında olmaları, etkili olma olasılıklarını arttırmaktadır (Liu ve Watt 2012). Ridley ve Kelly (2007) geliştirdikleri “Çokkültürlü Değerlendirme Yöntemi”nde kültürel veriler ile kişiye özel verilerin psikolojik danışman tarafından vaka kavramlaştırılırken ayırt edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Kağnıcı (2019) önerilen ayırt etme sürecinde var olan sorunun danışana ifade ettiği anlamın öğrenilmesini ve danışanın kültürel değerleri ile karşılaştırılmasını önermektedir. Psikolojik danışmanların ilgili ayrımı yapabilmesi için önemli sorulardan birisi şudur: “Benzer inançlara, değerlere ve geleneklere sahip başka bir kişi bu durum ile karşı karşıya kalsaydı farklı alternatifleri olur muydu?” (Kağnıcı, 2019). Danışanın sorunu kişisel faktörlerden kaynaklandığında geleneksel psikolojik danışman rolleri yol gösterici olabilirken, kültürel faktörlerden kaynaklanan sorunlar için Atkinson, Thompson ve Grant’ın (1993) etnik/ırksal kökenleri farklı danışanlar için geliştirdiği üç boyutlu modeldeki sekiz farklı psikolojik danışman rolü, çokkültürlülüğe duyarlı psikolojik danışmanlar için yol gösterici olabileceği düşünülmektedir.

Lott ve Bullock’un (2006) belirttiği üzere psikolojik danışmanların bu karmaşık yapının net ve insan onuruna duyarlı bir odak noktası oluşturması için yoksul danışanların güçlü yönleri, yaratıcılıkları, bilgi ve becerileri, umutları, hayalleri ve yaşamlarında nasıl anlam bulduklarına dair bilgi sahibi olmalıdırlar. Vontress’in (2002) ifade ettiği gibi, kültür: psikolojik danışman danışan ilişkisi, danışan ve psikolojik danışmanın problemi tanımlaması ve uygun müdahale yöntemlerini belirlemesi gibi psikolojik danışma sürecinin tamamında yer almaktadır. Bu sebeple vaka kavramlaştırması sırasında kültürel değişkenlere dikkat edilmesi gerekmektedir. Ridley ve Kelly’nin (2007) geliştirdiği Çokkültürlü Değerlendirme Yöntemi kültüre duyarlı psikolojik danışma için genel bir kavramlaştırma modeli olmakla birlikte, alt kültürel gruplar özelinde detaylı vaka kavramlaştırma modelleri de alanyazında mevcuttur. Yoksullarla çalışan psikolojik danışmanlar, kültüre duyarlı psikolojik danışma bağlamında yoksullar için geliştirilen modellerden de faydalanabilirler. Yoksul danışanlar için geliştirilen CARE Modeli, kültüre duyarlı vaka kavramlaştırma modellerinden farklı olarak danışanın var olan problemlerinin kültürel etkilerini değerlendirmenin yanında aynı zamanda yoksulluğun danışanın yaşamına getirdiği gerçekleri fark etme ve danışanın yaşamında bu gerçeklerle baş etme becerileri ve güçlü yönleri üzerine de yoğunlaşmaktadır. Model, psikolojik danışman ve

danışan arasındaki sosyal sınıf farklılığının çalışma uyumuna olan etkisi ve psikolojik danışma sürecinin etkililiğini değerlendirmek için psikolojik danışmanlara yardımcı olmaktadır. Bu çalışmada CARE Modeli hakkında bilgi verilecektir.

3.1 CARE Modeli

CARE Modeli, yoksullarla çalışan psikolojik danışmanların etkili kavramlaştırma yapmaları için geliştirilmiştir. Amerikan Psikolojik Danışma Derneği'nin (ACA), etik kurullarında ifade ettiği danışanların büyümesini cesaretlendiren hümanistik bakış açısıyla oluşturulmuştur (Sperry, 2002). Bu özelliğiyle gelişimsel olduğu için, bireylerin sağlıklı ruhsal büyüme ve anlamlı yaşam için doğuştan getirdikleri (Foss vd., 2011) eğilime sahip oldukları varsayımına dayanmaktadır. Model: 1) danışanlarla olumlu iletişim kurma, 2) yoksulluğun gerçekliklerini kabul etme, 3) engelleri kaldırma, 4) güçlü yönleri genişletme olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır.

Olumlu ilişki kurma aşaması, danışanların yoksulluk etkisinde ortaya çıkan sorunları ve güçlü yanlarının kabulü ile çalışma uyumu kurulmasını içerir. Çalışma uyumu, işbirlikçi hedef belirleme aşamasında süreç için olumlu olacak belirli görevlerin yerine getirilmesi konusunda istekli olmayı ifade eder (Vasquez, 2007). İlişki kurma aşamasında psikolojik danışmanların kendi yargılarının farkında olması önemlidir. Kişisel önyargıların araştırılmaya başlaması, psikolojik danışmanın yoksulluğun sebeplerinin ne olduğu ve nasıl sürdürüldüğü konusundaki düşünceleri ile başlar. Yoksul danışanların karakteri, yetenekleri ya da motivasyonlarına yönelik açıklamalar, danışanların yoksul olma sorumluluğuna aşırı vurgu yapabilir (Hirsberg ve Ford, 2001). Yoksulluğun nedenlerine ilişkin sadece sosyokültürel temelli yapılan açıklamalar, danışanların mağdur algılarının devam ettirilmesine sebep olabilir ve danışanların yaşamlarında değişiklik yapmak için sorumluluk almamaları ile sonuçlanabilir (Foss vd., 2011).

Yoksulluğun gerçeklerini kabul etme, psikolojik danışmanların yoksulluk gerçekleri hakkında bilgi sahibi olmasını gerektirir. Danışanlarla iletişim kurarken, zor yaşam koşullarını anlamamak ve buna bağlı oluşan psikolojik, sosyal ve duygusal zorluklar hakkında fikir sahibi olmamak psikolojik danışmanlar için zorlayıcı olabilmektedir (Boyd- Franklin, 2003 akt. Foss vd., 2011). Modelin ikinci aşaması, yoksulluğun gerçekliğini olduğu gibi kabul etmeye ve empatik keşfe dayanır. Empatinin ifade edilmesi ise çalışma uyumunu güçlendiren unsur olarak değerlendirilir. Danışandan bilgi almanın yanında psikolojik danışmanların, yoksulluğun kendisi hakkında bilgi sahibi olması sürece katkı sağlayan bir psikolojik danışma becerisi

olarak görülmektedir. Böylelikle, danışanların sorunlarına katkıda bulunan içsel baskıyı ve kendilerine dair suçlamaları fark etmeleri öngörülmektedir (Foss vd., 2011).

Engelleri kaldırma aşamasında, psikolojik danışmanların öncelikle danışanların ofise gidip gelmeleri ve mesailerine uygun görüşme saatleri belirlenmesi konusunda dikkatli olunması önerilmektedir. Yoksul danışanların pek çoğunun mesai saatlerinin sabit olması ve danışanların mesai saatlerini değiştirme imkânı olmaması nedeniyle psikolojik danışma oturumları için belirtilen iki alanda da sorun yaşanabilmektedir (Gonzalez, 2005). Bu aşamada yaşanabilecek sorunlara yönelik çevrimiçi psikolojik danışma hizmetleri, danışanların yol için ayırdıkları bütçe ve yolda geçirdikleri zaman açısından artan maliyetlerini azaltmak için alternatif strateji olarak önerilmektedir (Black ve Krishnakumar, 1998). Türkiye’deki koşullar için değerlendirildiğinde, ulaşım indirimlerinin farklı koşulları olmakla birlikte şehirden şehre de değiştiği bilinmektedir. Bu sebeple psikolojik danışmanların, yaşadıkları bölgenin sağladığı kolaylıklar konusunda araştırma yapması önerilmektedir.

Güçlü yönleri keşfet aşamasında, Seccombe’nin (2002) bulgularının işaret ettiği gibi yoksullar, yaşamlarındaki risk faktörleri ve karşılaştıkları engellere rağmen, ruh sağlıklarına katkıda bulunan baş etme mekanizmaları geliştirmektedirler. Birincil baş etme mekanizmalarında problem çözme yetenekleri, stresli durumlarda duyguları ifade etme ve düzenleme becerileri, kriz koşullarında iç denetim odağı ve ikincil baş etme mekanizmalarında belli bağlamsal koşulları kabul etme, sorunlar hakkındaki düşünceleri yeniden yapılandırma ve pozitif düşünme becerileri yer almaktadır. İlgili baş etme becerileri, psikolojik danışmanlar için yoksul danışanları çevresel stres faktörleriyle karşılaştığında başlangıç noktası olabilir (Foss vd., 2011).

Kavramlaştırma modelleri, danışanın sorununu daha iyi anlamak için bir yol haritasıdır. Yoksulluğun etkisinde olan danışanlar için incelenen modellerin kullanılmasının yanında psikolojik danışmanların yetkinliğini arttırmak ve psikolojik danışma sürecinin etkililiğini değerlendirmek için alanyazında öneriler mevcuttur. Liu ve Watt (2012), psikolojik danışmanların yoksul danışanlarla çalışmaya başlamadan önce kendi yargılarını tanımlamak için bazı sorular sormalarını önermektedir: 1) Kültürüm dünya görüşümü nasıl etkiledi?, 2) Önyargılarım, danışanımı empatik dinlememi nasıl etkileyebilir?

Liu ve Watt (2012), farklı sosyal sınıflarla çalışan psikolojik danışmanların yetkinliğini geliştirmesi için: 1) toplumda var olan sınıfsal kaygıların bilinmesi, 2) değerler, inançlar ve kültürel normların sosyal sınıftan nasıl etkilendiğinin anlaşılması, 3) toplulukların, kültürel

değerleri nasıl etkilediği ve sürdürdüğünü bilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca danışanın sorununu kavramlaştırırken, kültürel farkındalık kapsamında yoksulluk ele alındığı ve sosyal sınıflar psikolojik danışma sürecini etkilediğinden; danışanın, psikolojik danışmaya başladığı keşif evresinde, ekonomik yönden avantajlı ya da dezavantajlı geçmişi olup olmadığı sorun kavramlaştırılırken not alınmalıdır (Liu ve Watt 2012).

Benzer şekilde Smith (2013), yoksul danışanlarla çalışan psikolojik danışmanların yetkinliğinin artması için: 1) sosyal sınıf ve yoksullukla ilgili konularda bilgi eksikliğinin tamamlanması, 2) sosyal sınıflar ve ayrımcılıklar konusunda farkındalığın artması, 3) yoksulların günlük yaşam koşulları hakkında bilgi sahibi olunması, 4) sosyal sınıfların günlük yaşamda karşılaştıkları mikrosaldırıcılık ifadeleri hakkında bilgi edinilmesini önermiştir.

Önerilen sorulara verilen cevapların niteliği, psikolojik danışma sürecini doğrudan etkileyecektir. Kağnıcı'nın (2019) belirttiği gibi, *koşulsuz kabulün* hümanistik ekolde psikolojik danışma süreci için olmazsa olmaz olarak kabul edilmesi, psikolojik danışmanların kendi kültürlerine yönelik yaptıkları sorgulamaların yüzeysel kalmasıyla sonuçlanma riski taşımaktadır. Ancak psikolojik danışmanların kendilerine yönelik yaptıkları sorgulama derinleştikçe, kendi yaşam ayrıcalıklarını fark etmeleri ve bazen kişisel ve ailesel ilişkilerin sorgulanmasını da gerektirebilir. Böyle bir sorgulama psikolojik danışmanlar için yorucu olabilir ve savunma mekanizmalarının oluşmalarına sebep olabilir. Her durumda, farklı sosyal sınıflardan gelen danışanlar için oturumlar arasında psikolojik danışmanların kendilerini sorgulamaları ve sınıf farklılıklarının danışanı ile olan ilişkisini nasıl etkilediği konusunda farkındalık kazanması gerekmektedir (Liu ve Watt, 2012).

Danışan ile psikolojik danışma sürecine başlamadan cevaplanması gereken soruların yanında alanyazında çalışmaların etkililiğinin değerlendirilmesi için de öneriler bulunmaktadır. Yoksullarla yapılan çalışmaların etkililiğinin değerlendirilmesi için Smith (2013): 1) sosyal adalet çalışmaları ile psikolojik danışma uygulamalarını bütünleştirmek, 2) yoksulluktaki yaşam koşullarının orta sınıftan farklı olduğunu göz önüne alarak psikolojik danışma becerilerini esnek şekilde kullanmak ile grup tartışmaları ve psikoeğitimler gibi uygulamalarla çeşitlendirmek, 3) danışanın sonraki maaş dönemine kadar yaşamını devam ettirmesinden kaynaklanan sorunlar hakkında konuşurken psikolojik danışmanların bu konuların yeterince derin olmadığını düşünerek gerçek çalışmaya başlamak konusunda istekleri var ise bunun da sınıf yanlılığı izleri taşıdığı konusunda farkındalık kazanıp devam ettirmeme konusunda

dikkatli olmak, 4) hak savunuculuğu çalışmalarının psikolojik danışman rolüne dahil etmek gerektiğini ifade etmiştir.

Çocuk ve ergenlerle yapılan psikolojik danışma uygulamalarının çeşitliliği ile birlikte yaş ve nesil etkisi kapsamında yoksulluktan etkilenme biçimleri de farklılaşmaktadır. Jonsgma ve Knapp (2012), yoksulluktan etkilenen çocuklara yönelik uzun süreli çalışılabilecek hedefleri: 1) aile ve öğrencinin sosyal, ekonomik ve tıbbi kaynaklar sağlayan sosyal hizmetlere erişmesi, 2) aile istihdamı ve özgüveni arttıracak diğer kaynakların uygulanması, 3) öğrencinin okula katılması, başarılı olması ve okuldan işe geçiş süreci için hazırlanması, 4) doğum kontrol yöntemlerinin sürekli kullanılması ve uzun vadeli aile planlamalarının yapılması, 5) yoksulluğun sebep olduğu stres ve duygusal olumsuzluğun azaltılması olarak belirlemiştir.

4. YOKSULLUK BAĞLAMINDA MİKROSALDIRGANLIK, SOSYAL ADALET VE HAK SAVUNUCULUĞU

Ayrımcılığın pek çok tanımı olmakla birlikte, bireylere herhangi bir gerekçe olmadan, diğer bireylerden farklı ve çoğu zaman adaletsiz davranmayı içerir. Ashburn-Nardo, Morris ve Goodwin'e (2008) göre ayrımcılık yapan bireyler farkında olmadan yapabildiği gibi, maruz kalan bireyler de fark edemeyebilir. Ashburn ve arkadaşları (2008), ayrımcılık tarzlarını tanımlamak için "*mikrosaldırganlık*" terimini kullanmışlardır (Uygur, Sarı ve Uz-Baş, 2018). Sue ve arkadaşlarının (2007) tanımladığı şekilde ise mikrosaldırganlık ifadeleri: dini azınlıklar, kadınlar, farklı etnik kökenden gelen insanlar, engelliler, LGBTQI bireyler gibi özel bir gruba yönelik, günlük etkileşim sırasında çoğu zaman kişinin saldırganlık yaptığını fark etmeden ortaya çıkan; aşağılayıcı, küçük düşürücü ifadelerdir (Kağnıcı, 2019). Ayrıca mikrosaldırganlıklar, şaka niyeti, geçmişte edinilen bilginin doğruluğunu test etme isteği ya da iletişime girmenin yolu olarak da görülmektedir (Uygur, Sarı ve Uz-Baş, 2018). Yoksulluk bağlamında mikrosaldırganlık ifadeleri değerlendirildiğinde ise: "aç", "besleme", "ırgat", "amele", "köylü", "maraba" gibi küçük düşürücü ifadeler kullanılabilmektedir (Altun, 2009).

Mikrosaldırganlık bakış açısıyla tutarlı olarak toplumlarda oluşan sosyal adaletsizlikler ise, Chung ve Bemak'ın (2018) ifade ettiği gibi: ırk, etnik köken, sosyoekonomik statü, engel durumu, yaş, cinsel yönelim gibi farklılıklara tahammül etmemek ve tahammülsüzlük sonucunda önyargı, adil olmayan davranışlar gibi sonuçlarla kendini göstermektedir. Bu sebeple Chung ve Bemak (2018), sosyal adaleti anlamak için sosyal adaletsizliği incelemeyi önermektedir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Milli Eğitim Temel Kanununda bulunan eğitimin koşul gözetilmeksizin her çocuğun hakkı olması

ifadelerine karşın eğitimde fırsat eşitsizliği olduğu bilinmektedir. Yoksulluk bağlamında değerlendirildiğinde mevsimlik işçilerin çocuklarının okulların eğitim öğretime devam ettiği süre içerisinde ailelerin şehir değiştirmek zorunda kalması ile okula gidemeyişi ve uzaktan eğitim devam ederken cihaz ve internet erişimi olmayan çocukların eğitim-öğretim sürecinin aksamasını örnek göstermek mümkündür. Benzer şekilde yoksul öğrencilerin maruz kaldığı mikrosaldırğanlık ifadeleri ve sosyal dışlanma sebebiyle öz yeterlilik algılarının düşmesi, yükseköğretime devam etmek istememe ile sonuçlanabilmektedir. Ek olarak, eğitim hayatına devam etmek istese dahi ailenin maddi gelirine yardım edememe, aileyi zor durumda bırakmanın sorumluluğu ve son olarak yükseköğretimin getirdiği maddi yükler sebebiyle kariyer hedeflerinden vazgeçme sık karşılaşılan durumlardandır.

Mikrosaldırğanlık ifadelerinin, sosyal adaletsizliği yansıttığı düşünüldüğünde, dezavantajlı gruplardaki danışanların sorunlarını çokkültürlü perspektiften bakmak psikolojik danışma süreci için önemli görülmektedir. Psikolojik danışma sürecinde mikrosaldırğanlık ifadeleri için Lott ve Bullock (2006), danışan ile maruz kalınan yabancılaşıma ve saygısızlık gibi duyguların olası sonuçlarının ne olduğunun konuşulmasını önermektedir. Diğer yandan Chunk ve Bemak (2018), sorunun daha derin sosyal konulardan oluşma ihtimali söz konusuysa sadece danışanla çalışmanın, asıl probleme sebep olan koşulların devam etmesi riskini göze alıp, yüzeydeki konu ile ilgili kısa vadeli çözümlerin bulunmasına sebep olacağını vurgulamaktadır.

Psikolojik danışma süreci için sosyal adaleti Lee (2007) ırk, cinsiyet, yaş, engellilik, cinsel yönelim ve sosyoekonomik farklılıklar nedeniyle toplum tarafından sistematik şekilde dışlanan bireylerin topluma tamamen katılması, erişebilmesi olarak tanımlamaktadır. Toporek ve Liu (2001) ise psikolojik danışmanlar için sosyal adaleti, psikolojik danışmanların, danışanlarının iyi oluşlarının önündeki dışsal engelleri kaldırmak ya da azaltmak için yaptıkları mesleki çalışmalar olarak tanımlanmaktadır. Lewis, Lewis, Daniels ve D'Andrea (1998 akt. Keklik, 2010), hak savunuculuğunun: 1) danışanın yeterlilik algısını güçlendirmek ve 2) danışanın çevresinden kaynaklanan ihtiyaçları için değişime katkıda bulunmak olarak iki ayrı hedefi olduğunu ifade etmişlerdir. Türkiye'de psikolojik danışma hizmetleri bağlamında değerlendirildiğinde, okul psikolojik danışmanlarının, yoksul danışanlarla çalışırken danışanların karşılaştıkları mikrosaldırğanlık ifadeleri kapsamında özyeterlilik algılarının düşme riski olması ve kariyer hedeflerinin ilgili ifadelerden etkilenmesine engel olmak için danışanların ilgi, yetenek ve değerlerini keşfetmeleri konusunda yaptıkları çalışmalar ile konuyla ilgili öğretmenlere ve velilere yapılan müşavirlik çalışmaları sosyal adalet çalışmalarına örnek gösterilebilir.

Psikolojik danışmanların mikrosaldırganlık ve sosyal adaletsizlikler hakkında fikir sahibi olmasının yanında psikolojik danışma süreci için sosyal adalet ve hak savunuculuk çalışmalarının nasıl olması gerektiği konusunda Amerikan Psikolojik Danışma Derneği (ACA) (2003), Hak Savunuculuğu Yeterlikler'i yayımlamıştır. Belirlenen yeterlikler: bireyden başlayarak mahalli düzey ve ulusal düzey olmak üzere üç düzeyde kavramlaştırılmıştır (Keklik, 2010). Chung ve Bemak'ın (2018) ifade ettiği şekilde, sosyal adalet çalışmaları Atkinson, Thompson ve Grant'ın (1993) tanımladığı roller açısından yapıldığında aynı zamanda danışanların, psikolojik danışma sürecinden sonra da değişimlerini devam ettirmesine katkı sağlanmış olacaktır. Benzer şekilde, Chung ve Bemak (2018), sosyal adalet çalışmalarına katılmamanın ve psikolojik danışma sürecine, danışanın sorununa yol açan etkenleri dahil etmemenin, toplumda var olan ayrımcı tutumun devam etmesine katkı sağlamak olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, danışanların getirdiği sorunların sosyal sebeplerini görmeyi ihmal etmek ya da reddetmek danışanın var olan sorununu arttırmak anlamına geleceğini de vurgulamaktadırlar.

Keklik (2010) Türkiye'deki çalışmaların ağırlıklı olarak bireylerin iç dünyasına yönelik olduğunu ifade etmiş ve çalışmaların daha çok akran zorbalığı, psikolojik sağlamlık gibi konulara yoğunlaştığını vurgulamıştır. Benzer şekilde, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi'nde yayımlanan son on yılın çalışmaları incelendiğinde, sık çalışılan konular arasında akademik başarı, akran zorbalığı, öznel iyi oluş, internet bağımlılığı, ebeveyn tutumları gibi bireylerin kendisine odaklanan konuların çalışılmaya devam edildiği görülmüştür. Çokkültürlülük çalışmalarının son yıllarda alan yazında arttığı görülse de yoksulluk özelinde psikolojik danışma çalışılan konular arasında görülmemektedir.

Psikolojik danışmanların belirlenen rolleri yerine getirebilmeleri için Lee (2008) dikkat edilmesi gerekenleri şöyle belirtmiştir: 1) yaşamın anlamını sorgulamak, 2) kendi avantajlarının farkına varmak, 3) sosyal adaletsizliklere ilişkin farkındalık kazanmak, 4) çokkültürlülük ve toplumların taşıdığı yargılar konusunda farkındalık kazanmak, 5) kendi dünyalarında sosyal adalete destek olmak konusunda ilkeler edinmek (Keklik, 2010).

Belirlenen rollere ek olarak, Atkinson, Thompson ve Grant'ın (1993) etnik/ırksal kökenleri farklı danışanlar için geliştirdiği üç boyutlu modeldeki sekiz farklı psikolojik danışman rolü, farklı popülasyonlarla çalışan psikolojik danışmanlara yöneliktir. Psikolojik danışman rolünün yanında özellikle yerel destek sistemlerini harekete geçiren, yerel iyileştirme sistemlerini harekete geçiren ve değişim ajanı rollerinin yoksullarla çalışan psikolojik danışmanlara yardımcı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca Gibson ve Mitchell (2011), diğer bireylerin kültürel

duyarlılığının artması için psikolojik danışmanların eğitim vermesini, sorumluluk olarak nitelendirmiştir (Kağnıcı, 2017).

SONUÇ

Yoksulluk ve sınıf farklılıkları, bireylerin sosyal yaşama katılımlarını ve temel hizmetlere erişimlerini kısıtlayan bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Bireylerin maruz kaldıkları mikrosaldırancılık ifadeleri ve sosyal dışlanmalar, psikolojik iyi oluşlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Bu kapsamda yoksulların psikolojik danışma sürecine dahil olmasıyla birlikte geleneksel psikolojik danışma modellerinin, sorunu bağlamında ele almaması nedeniyle danışanda meydana gelen değişimlerin sürdürülebilir olmaması söz konusu olmaktadır. Bu sebeple, kültüre duyarlı psikolojik danışma modelleri geliştirilmiştir.

Geliştiren modeller farklı kültürlerde oluştuğu için, çokkültürlü psikolojik danışma konusunda dikkat edilen konular, tartışılan modeller için de geçerlidir. Yoksulluk aynı zamanda genelde bir ya da daha çok dezavantaj ile birlikte görülmektedir. Kadın yoksullar, engelli kadın yoksullar ya da göçmenlerin yoksulluğu gibi pek çok başlık söz konusudur. Şüphesiz yaşanan bölgenin yaşam standartları (örneğin köy ya da şehir) ve geleneksel kültür ya da birey merkezli kültür öğelerinden hangisine daha yakın olduğu danışanın sorununun kavramlaştırılmasında önemli olacaktır. Bu yüzden psikolojik danışmanların yukarıda tartışıldığı gibi, danışanın kültürü hakkında doğru ve önyargısız bilgi sahibi olması önemlidir. Sosyal sınıf etkisi ve diğer çokkültürlü değişkenler danışanların sorunlarının daha kapsamlı değerlendirilmesine yardımcı olmakla birlikte, danışanların sorunları kavramlaştırılırken kültürel veri ile kişisel verinin ayırt edilmesi gerekmektedir (Kağnıcı, 2019). Vaka kavramlaştırma modelleri, danışanın sorununu çok boyutlu ele alma ve değerlendirme konusunda psikolojik danışmanlara yol gösterdiği için iyi yapılan kavramlaştırmaların psikolojik danışma sürecinin niteliğini arttıracığı düşünülmektedir.

Keklik'in (2010) ifade ettiği gibi dezavantajlı gruplar, ruh sağlığı hizmetlerine en çok ihtiyaç duyan kesimler olmasına rağmen aynı zamanda en az yararlanan kesimdir. Ülkemizde çokkültürlü psikolojik danışmaya yönelik yapılan çalışmaların son yıllarda arttığı görülmektedir (Başbay ve Bektaş, 2010; Demirel, 2016; Korban, 2018; Özer ve İlhan, 2014; Yıldırım, 2020). Bununla birlikte yapılan çalışmalar incelediğinde çokkültürlü psikolojik danışmanın Türkiye örneğinde incelenmesi, çokkültürlü psikolojik danışmaya dair algılar ve ölçek geliştirme çalışmaları ağırlıklı olduğu görülmektedir. Çokkültürlü psikolojik danışmanın alt boyutlarına ilişkin çalışmalar incelendiğinde ise mültecilerle psikolojik

danışmaya ilişkin çalışmalar (Aydın, 2017; Günlü vd., 2020; Kağnıcı, 2017), LGBTİ bireylerle psikolojik danışmaya ilişkin çalışmalar (Kağnıcı, 2015; Toplu-Demirtaş ve Akçabozan-Kayabol, 2018), kadınlarla psikolojik danışmaya ilişkin çalışmalar (Kalkan ve Odacı, 2005; Yaşan ve Gürgen, 2004) ve engelli bireylerle psikolojik danışmaya ilişkin çalışmalar (Çimşir, 2019; Tümkaya, 2001) olduğu görülmekle birlikte yoksullarla psikolojik danışmaya ilişkin çalışmaların henüz yoğunlaşmadığı görülmektedir. Ayrımcılık, yoksulluk gibi konuların psikoloji perspektifinden değerlendirilmesine dair akademik çalışmaların çok az olması (Göregenli, 2010) farklılıkları ele almayı gerektirdiğinden ve aynı zamanda farklılıkları ön plana çıkarma riskini taşıyarak kutuplaşmayı arttırabileceğinden araştırmacılar tarafından sıklıkla tercih edilmediği düşünülmektedir (Kağnıcı, 2019).

Yoksul danışanların ruh sağlığı hizmetlerine erişim imkânları değerlendirildiğinde, kâr amacı gütmeyen sivil toplum kurumları ya da devletin belirlediği belli kurumlar ile sınırlı kaldığı bilinmektedir. Türkiye’de yoksullara yönelik yapılan çalışmalar hakkında psikolojik danışmanların bilgisinin olması belirtildiği şekilde hem yoksulluğun doğasını ve yaşam şartlarını anlamaya katkı sağlayacak hem de danışanların var olan haklarını bilmemeleri durumunda ilgili yönlendirmelerin yapılmasına olanak sağlayacaktır. Bu bağlamda yoksulların hakları ve aynı zamanda ikinci bir dezavantaj olarak görülmesi halinde kadınların, çocukların, engellerin hakları kapsamında alanyazında yapılan pek çok çalışma vardır (Adaman ve Keyder, 2006; Ak, 2019; Alpaydın, 2008; DüNDAR, 2011; Erkul ve Koca, 2016; Yentürk, 2013; Yiğit, Ügücü ve Sümeyye, 2018; Taşçı, 2009; Tınar, 2019; Öztürk, 2012). Temel haklar ve yasal güvenceler konusunda Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’ndan faydalanmanın yanı sıra Resmi Gazete’den de kanunlar hakkında bilgi almak mümkündür. Ruh sağlığı hizmetleri açısından okullar değerlendirildiğinde ise psikolojik danışmanlar, grupla psikolojik danışma ya da bireyle psikolojik danışma uygulamaları ile öğrencilere yönelik çalışmalarını planlamaktadır. Aynı zamanda öğrencilerin okula ve bulundukları çevreye uyum sağlamaları için oryantasyon çalışmaları yürütmekte, bireyi tanıma teknikleri aracılığıyla öğrencilerin kendilerini tanımalarına yardımcı olmakta ve danışanın ihtiyacı olan bilgileri iletmekle öğrencilere hizmet vermektedir. Ek olarak öğrencilerin ihtiyaçlarına yönelik öğretmenler ve ailelere konsültasyon gibi verdikleri dolaylı hizmetlerle de okullarda ruh sağlığı çalışmalarına devam etmektedirler. Bununla birlikte devlet hastaneleri, rehberlik ve araştırma merkezleri, toplum sağlığı merkezleri, ücretsiz psikolojik destek veren kurumlardır. Sivil toplum kurumları açısından değerlendirildiğinde, farklı pek çok alanda sivil toplum kurumu desteği almak mümkündür. Ruh sağlığı hizmetleri söz konusu olduğunda bazı vakıf ya da derneklerin psikolog ve

psikolojik danışmanlarının, ücretsiz psikolojik yardım sunduğu ve benzer şekilde toplumu etkileyen bir olaydan sonra ruh sağlığı uzmanlarına yönelik derneklerin, üyeleri aracılığıyla zaman zaman ücretsiz destek verdiği bilinmektedir. Daha önce ifade edildiği gibi kültüre duyarlı psikolojik danışmanların, alanyazında belirlenen yeni mesleki rollerine istinaden ilgili alanlarda bilgi sahibi olması önemsenmektedir.

KAYNAKÇA

- Adaman, F., Keyder, Ç. (2006). Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde YaşananYoksulluk ve Sosyal Dışlanma. *Avrupa Komisyonu, Sosyal Dışlanma ile Mücadelede Mahalli Topluluk Eylem Programı*. Url: https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf
- Alpaydın, Y. (2008). Türkiye’de yoksulluk ve eğitim ilişkileri. *İlem Yıllık*, 3(3), 49-64.
- Altun, H.O. (2009). Hakaret Anlamı Olmayan Kelimelerin Hakaret Amaçlı Kullanımı. *Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 2 (1), 1-15.
- Ak, Y. (2019). *Çoklu Bir Dezavantajlılık Olarak Engelli Yoksulluğu: Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi: İstanbul.
- Amerikan Psikolojik Danışmanlar Derneği (2014). <https://www.counseling.org/knowledge-center/ethics#2014code> adresinden erişildi.
- Atkinson, D., Thompson, C., Grant, S. (1993). A Three-dimnesional model for counseling racial/ethnic minorities. *The Counseling Psychologist*, 21(2), 257-277.
- Aydın, C. (2017). Göçmenlerin Karşılaştıkları ve Neden Oldukları Bazı Psikolojik Sorunlar ve Çözüm Yolları Üzerine Bir Analiz. 2. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırmalar Kongresi Bildiri Kitabı* (305- 316), İstanbul.
- Başbay, A., Bektaş, D.Y. (2010). Çokkültürlülük Bağlamında Öğretim Ortamı ve Öğretmen Yeterlilikleri. *Eğitim ve Bilim*, 34(152), 30-42.
- Bayat, İ. (2015). Türkiye’de Yoksul Hanelerde Yaşayan Kadınların Enformel İstihdama Katılma Nedenleri. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 6(1), 53-69.
- Bektaş, Y. (2006). Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışma Yeterlikleri ve Psikolojik Danışman Eğitimindeki Yeri. *Ege Eğitim Dergisi*, 7(1), 43- 59.
- Black, M., Krishnakumar, A. (1998). Children in low-income, urban settings: Interventions to promote mental health and well-being. *American Psychologist*, 635-646.
- Çapık, C. (2006). *Yoksul ve Yoksul Olmayan Kadınlarda Sağlık Algısını Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi: İzmir.
- Çetinkaya, R. (2015). *Psikolojik Danışmanlıkta Meslek Etiği*. Bursa: Aktüel Yayınları.
- Çimşir, E. (2019). Özel Eğitimde Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dersinin Psikolojik Danışman Adaylarının Engelli Öğrencilere İlişkin Tutumlarına ve Hazırlık Düzeylerine Etkisi. *Elementary Education Online*, 18(3), 1046- 1058.
- Chung, R.C., Bemak, F. (2018). *Sosyal Adalet Psikolojik Danışmanlığı* (V. Yorgun, Çev). Orijinal Basım Tarihi 2012. Ankara: Mentis Yayınları.
- Çolak, K. (2011). *Türkiye ve Avrupa Birliği'nde Kadın İstihdamı ve Kadın Yoksulluğu*. İstanbul: CM Basın Yayın.

- Demirel, K. (2016). *Psikolojik Danışmanların Çokkültürlü Psikolojik Danışma Yeterlik Algılarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi: Ankara.
- Denavas- Walt, C., Proctor, B.D. (2014). *Income and Poverty in The United States*. Washington: U.S. Government Printing Office.
- Doğan, S. (2005, Eylül). 21. Yüzyılda Psikolojik Danışma Alanının Değişen Dünya Görüşü. VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Dündar, Ö. (2011). Türkiye’de kentsel yoksulluk sorunu açısından sosyal belediyeciliğin önemi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 1 (2), 117-126.
- Dünya Sağlık Örgütü (2012). *Health, Economic Growth and Poverty Reduction: The Report of Working Group I of the Commission on Macroeconomics and Health*. Geneva: World Health Organisation.
- Eliöz, M., Çebi, M., Akbuğa, E. (2017). Engelli Bireylerin Yoksulluk ile Mücadelesinde Girişimcilik ve Girişimciliğin Önündeki Engeller . *Kesit Akademi Dergisi*, 10, 570-585.
- Erkul, A., Koca, M. (2016). Yoksul Yardımlarını Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Bağlamında Yeniden Düşünmek. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 615-628.
- Foss, L. L., Generali, M. M., Kress, V. E. (2011). Counseling People Living in Poverty: The CARE Model . *The Journal of Humanistic Counseling*, 50, 161-171.
- Genç, Y., Çat, G. (2013). Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi . *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 363-394.
- Gonzalez, M.J. (2005). Access to Mental Health Services: The Struggle of Poverty Affected Urban Children of Color. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 22, 245- 256.
- Göregenli, M. (2010). Psikolojinin Kürt Sorunu ile İmtihanı. *Eleştirel Psikoloji Bülteni*, 3-4, 1-11.
- Günlü, A., Sağlam, A., Gürat, C., Uz-Baş, A. (2020). Okul Psikolojik Danışmanlarının Mülteci Öğrencilere Yönelik Sundukları Hizmetlerin Değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 55, 168-205.
- Gürsel, S., Uysal, G., Acar, A. (2013). *Türkiye’de Her Dört Çocuktan Biri Yoksul*. Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi Araştırma Notu 13/147.
- Hagenaars A., de Vos, K.(1998). The Definition and Measurement of Poverty. *The Journal of Human Resource*, 23(2), 211-221.
- Hirsberg, D., Ford, G. (2001). Justice, work, poverty, and welfare: The psychological connections. *Journal of Poverty*, 5(3), 65-86.
- Kağnıcı, D.Y. (2015). Psikolojik Danışman Eğitiminde Cinsel Yönelim Olgusunun İrdelenmesi: Benim Çocuğum Filmi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(44), 83-95.

- Kağnıcı, D.Y. (2017). Suriyeli Mülteci Çocukların Kültürel Uyum Sürecinde Okul Psikolojik Danışmanlarına Düşen Rol ve Sorumluluklar. *Elementary Education Online*, 16(4), 1768-1776.
- Kağnıcı, D. Y. (2019). *Kültür ve Psikolojik Danışma*. Ankara : Pegem Akademi.
- Kalkan, M., Odacı, H. (2015). Cinsiyet ve Cinsiyet Rolünün Psikolojik Yardım Almaya İlişkin Tutumlarla İlişkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(23), 57- 64.
- Kararımak, Ö. (2016). Çok Kültürlülük, Kültürel Duyarlılık ve Psikolojik Danışma. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 8(51), 143-189.
- Keklik, İ. (2010). Psikolojik Danışma Alanının Hak Savunuculuğu Bağlamında Birey Ötesi Sorumlulukları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(33), 89-99.
- Kessler, R., Mickelson, K., Williams, D. (1999). The Prevalence, Distribution, and Mental Health Correlates of Perceived Discrimination in the United States. *Journal of Health and Social Behavior*, 40(3), 208- 230.
- Knapp, S., Jongsma, A. (2012). *The School Counseling and School Social Work Treatment Planner*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Korban, İ. (2018). *Psikolojik Danışmanların Çokkültürlü Psikolojik Danışma Yeterliliklerinin Psikolojik Danışma Becerilerini Yordama Düzeyi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi: İstanbul.
- Lee, C. C. (2007). *Social Justice: A Moral Imperative for Counselors*. ACA Professional Counseling Digest. <https://www.counseling.org/resources/library/ACA%20Digests/ACAPCD-07.pdf> adresinden erişildi.
- Liu, W., Watt, S. (2012). Counseling and the Culture of Economic Disadvantage. C. Lee (Ed). *Multicultural Issues in Counseling New Approaches to Diversity* (s. 259- 274). United States of America: American Counseling Association.
- Lott, B., Bullock, H. (2006). *Psychology and Economic Injustice*. American Psychological Association : Washington DC.
- Lüküslü, D., Çelik, K. (2008). Sessiz ve Görünmez, "Genç" ve "Kadın": Ev Kızı. *Toplum ve Bilim*, 112, 101-118.
- Özer, Ö., İlhan, T. (2015). Çokkültürlü Psikolojik Danışma Yeterlilikleri Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(7), 781- 802.
- Özhaşar, B. (2013). *Yoksul Hanelerde Sosyal Dışlananın Boyutları: Aydın İli Örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Adnan Menderes Üniversitesi: Aydın.
- Öztürk, M. (2012). *Türkiye'de Engelli Gerçeği Raporu*. Canda Özür Olmaz Derneği.

- Psikolojik Danışma ve Rehberlik Alanında Çalışanlar İçin Etik Kurallar (1995). https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/44163/mod_resource/content/0/PDR%20Etik.pdf adresinden erişildi.
- Ridley, C.R., Kelly, S.M. (2007). Multicultural Considerations in Case Formulation. T.D. Eells (Ed.). *Handbook of Psychotherapy Case Formulation* (33-64), New York: The Guilford Press.
- Smith, L. (2013). Counseling and Poverty. D. Sue, D. Sue (Ed.). *Counseling the Culturally Diverse Theory and Practice* (465- 477), John New Jersey: Wiley & Sons.
- Sperry, L. (2002). From Psychopathology to Transformation: Retrieving the Developmental Focus in Psychotherapy. *Journal of Individual Psychology*, 58, 398-421.
- Şantaş, F. (2017). Yoksulluğun Sağlık Statüsü ve Sağlık Hizmetleri Kullanımı ile İlişkisi. *Iğdir University Journal of Social Sciences*, 13, 45-591.
- Şentürk, M.(2015). Dışarıda ve Dışında Olmak: Yoksul Gençlerin Mekanla İlişkileri. *Sosyoloji Dergisi/ Journal of Sociology*, 35 (2), 167-201.
- Taçcı, F. (2009). Yoksulluğa ve Yoksullara Dönük Ahlak Yaklaşımları. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 57, 481- 514.
- Türk Dil Kurumu. (2020). <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Tınar, Y. (2019). Yerel yönetimlerce yoksul, yaşlı ve engellilere sunulan Sosyal Destek Hizmetleri'ne bir bakış: İstanbul Büyükşehir Belediyesi örneği. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 3(1), 15-27.
- Toplu-Demirtaş, E.,Akçabozan-Kayabol, N.B. (2018). “Öteki” ile Karşılaşmak: Psikolojik Danışman Eğitiminde LGBTİ Meselesi ve Ayrımcılık Karşısı Ders. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 8(51), 107- 142.
- Tümkaya, S. (2001). Engelli Çocukların Ailelerine Yönelik Psikolojik Danışma Hizmetleri Gereksinimi. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 1(2), 95- 102.
- UNICEF. (2011). <https://www.unicef.org/turkey/> adresinden erişildi.
- Uygur, S.S., Sarı, D., Uz-Baş, A. (2018). Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışma Bağlamında Mikrosaldırganlık: Ayrımcılığın Örtük Hali. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 8(51), 43- 189.
- Vasquez, M. (2007). Cultural difference and the therapeutic alliance: An evidence-based analysis. *American Psychologist*, 62(8), 875-885.
- Yaşan, A., Gürgen, F. (2004). Yeni Açılan Bir Kadın Eğitim ve Psikolojik Danışmanlık Merkezine İlk Üç Ayda Başvuran Kadınların Sosyodemografik Özellikleri, Sorun Alanları ve İntihar Eğilimleri. *Dicle Tıp Dergisi*, 31(2), 16- 19.

- Yıldırım, O. (2020). Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışma Yeterliklerinin Yordanmasında Kültürel Zekâ, Çok Kültürlü Psikolojik Danışma Eğitimi ve Mesleki Deneyimin Rolü. *E- Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 41-52.
- Yentürk, N. (2013). Türkiye'de Yoksullara Yönelik Harcamalar. *METU Studies in Development*, 40(2), 433-464.
- Yiğit, R., Ügücü, G., & Kaya, S. (2018). Yoksulluk: Çocuk Sağlığını Tehdit Eden Bir Durum. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(2), 26- 41.
- Yusufoğlu, Ö. Ş., Kızmaz, Z. (2015). Parçalanmış Yoksul Ailelerin Geçinme Stratejileri: Elazığ Örneği. *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 1-18.
- Yüksel- Arabacı, R. (2018). Gelir Dağılımı ve Yoksulluk. A. Tokol, Y. Alper (Ed). *Sosyal Politika* (117-136), Bursa: Dora Yayınları.

Not: Araştırmanın oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyip değerli görüşlerini sunduğu için Prof. Dr. D. Yelda KAĞNICI'ya teşekkür ederim.